Saint John of the Cross 2026

Keresztes Szent János és a teremtés

Keresztes Szent János írásainak olvasása

6. szöveg:

Teremtés a semmiből

Keresztes Szent János és a teremtés

Keresztes Szent János írásainak olvasása

6. szöveg: Teremtés a semmiből

Javaslatok a közösségi összejövetelhez:

1. Olvassátok el együtt a szöveget.
2. A csoport egyik tagja, aki előre felkészült, mutassa be a szöveggel kapcsolatos gondolatait, szükség szerint a kommentárra és más forrásokra támaszkodva.
3. Osszátok meg egymással közösségként a szöveggel kapcsolatos gondolataikat.

Hasznos lenne, ha mindenki elolvasná és átelmélkedné Keresztes Szent János szövegét a csoporttalálkozó előtt.

Bevezetés a szöveghez

Miután áttekintettük az előző misztikus jellegű szövegeket, most rátérhetünk Keresztes Szent János aszketikai tanítására. Valóban helyénvaló volt azzal kezdeni, hogy megvizsgáltuk a szerző által kitűzött célt – nevezetesen a teremtés ismeretét, amely az Isten kereséséből, majd az Övele való egyesülésből fakad –, mielőtt rátérnénk az e cél eléréséhez vezető eszközökre: a *lemondásra*, amely központi fogalom Keresztes Szent János tanításában, de amelyet a *semmivé* válás fogalmával együtt helyesen kell érteni, nehogy sajnálatos félreértelmezésekbe essünk.

A következő szövegben Keresztes Szent János egymás mellé állítja a Teremtő végtelenségét és a semmiből alkotott teremtmények végességét. Ebből egy kompromisszummentes metafizikai és egzisztenciális következtetést von le: ha (a *tudás* és mindenekelőtt a *szeretet* révén) a Teremtővel való bármiféle kapcsolat nélkül egyesülünk a teremtett világgal, ezzel elértéktelenítjük létünket, amely a Végtelennel való egyesülésre teremtetett, és így megfosztjuk azt magától a teremtett világtól – amely az isteni Végtelen véges üzenete és képe.

A misztikus Doktor érvelési kerete a „lét analógiája" filozófiáján és teológiáján alapul. Ez a kifejezés azt jelenti, hogy a teremtett lény és a Teremtő Lénye közötti hasonlóság véges és korlátozott, akárcsak maga a teremtmény; a különbség viszont végtelen, akárcsak Isten maga.

Vegyünk egy példát: egy alma „szép" és „jó", és – amint azt különösen a ferences teológusok tanítják – az egész teremtett világ Isten képmására lett teremtve. Ezért az alma (amely időben és térben korlátozott lény) „szépsége" és „jósága" valamit elárul nekem Isten „Szépségéről" és „Jóságáról". De mivel Istent sem az idő (Ő örök), sem a tér (Ő végtelen) nem korlátozza, az alma „szépsége–jósága" és Isten „Szépsége–Jósága" közötti távolság végtelen.

Ezekből a megfontolásokból könnyen megérthető, hogy csupán az alma (hogy ugyanazt a példát folytassam, bár a lényeg az egész teremtett világra vonatkozik) felel meg („arányos", ahogy Keresztes

János mondaná) az én „ismerni” és „szeretni” képességemnek, mivel én magam is időben és térben korlátozott vagyok (vagyis ez a természetes ismeretre és szeretetre vonatkozik). Ugyanígy könnyű megérteni, hogy nem vagyok alkalmas („nem arányos”) a végtelen és örök isteni „megismerésére” és „szeretésére”. Ezért csak akkor, ha hitem révén befogadom magamba Isten Jézus Krisztusban való önkifejezését, teheti lehetővé számomra ezt a természetfeletti „szerető ismeretet” (vö. *A Kármelhegy útja* II, 9).

Így tehát, ha bármely teremtményt olyan mértékben abszolútnak tekintek, hogy rá irányítom a végtelen iránti vágyamat (amely minden emberben benne rejlik), azzal megakadályozom magam abban, hogy befogadjam az isteni Végtelent. Ezt nevezi misztikus tanítónk „ragaszkodásnak”.

De ez még nem minden. Mivel a teremtés nem örök (hiszen volt kezdete), ebből következik, hogy nem valamiféle előzetesen létező „valamiből” jött létre. Ezért egy teremtményhez ragaszkodni azt jelenti, hogy a semmivé válás felé tartunk. Hiszen a bennünk élő végtelen és örök iránti vágy csak a teremtett rendben veszhet el, semmisülhet meg, amely természeténél fogva nem rendelkezik ezzel.

Itt jutunk el Keresztes Szent Jánosnak a teremtéshez való „ragaszkodásról” és annak „semmiségéről” szóló tanításának helyes megértéséhez. A teremtéstől való elszakadás azt jelenti misztikus tanítónk számára, hogy azt Isten ajándékaként fogadjuk el, aki maga az ajándék révén arra hív minket, hogy forduljunk felé – akárcsak a vőlegény, aki gyűrűt ad menyasszonyának. Ebben a jegyespárra vonatkozó metaforában a ragaszkodás azt jelentené, hogy a gyűrűt magunkévá tesszük, miközben elfordulunk a vőlegénytől. De mivel ebben az esetben a vőlegény a Teremtő (és ezért nem a semmiből származik), ez azt jelenti, hogy elhagyjuk az Abszolútot a semmiért.

Ebből a szempontból a teremtett világ, mint ajándék, rendkívüli értéket nyer – amely messze meghaladja még a legjogosabb ökológiai szempontokat is –, nevezetesen azt, hogy egy egyszerű, véges teremtmény számunkra a végtelen isteni jelenlét hordozója

lehet. Minden a mi hozzáállásunktól függ, amelyet Keresztes Szent János igyekszik nevelni, Isten pedig megtisztítani.

A helyes hozzáállás – amint azt Keresztes Szent János műveiben végig tanítja – az, hogy a teremtett világot „ugródeszkaként" használjuk a Teremtő felé vezető úton. Legalábbis az elején; mert, amint azt az előző szövegekben láttuk, bár eleinte az ember a teremtésen keresztül jut el Istenhez, apránként ez a teremtés Istenben fog megjelenni, mígnem végül – a Megtestesülés és annak szentségi kiterjesztése révén – elválaszthatatlanul Isten és a teremtés megtapasztalásává válik, de mindenféle panteisztikus zavarodás nélkül.

Bevezetőnk zárásaként hangsúlyozzuk ki, hogy mindezen érvelésekkel – és a következő szöveggel együtt – teljes mértékben a bálványimádás bibliai témáján belül maradunk: a Teremtő elhagyása a teremtmény kedvéért. Végül fontos megjegyezni, hogy a teremtménytől való elfordulás annak érdekében, hogy közvetlenül a Teremtőhöz jussunk a teremtmény nélkül (a vőlegény gyűrűjének eldobása), az emberi természet büszkeségét jelenti, amely úgy kíván viselkedni, mint egy angyal – ráadásul egy bukott angyal –, mert egy ilyen hozzáállás elfordít minket a Megtestesülés misztériumától, amely a teremtés misztériumán alapul. Egy ilyen megközelítés teljes ellentétben állna Keresztes Szent János tanításával.

A Kármelhegy útja (Első könyv IV, 1–4)

1. Az a szükségszerűség, hogy át kell haladni ezen a sötét éjszakán (a vágyak megfékezése és az örömök megtagadása mindenben) az Istennel való isteni egyesülés eléréséhez, abból fakad, hogy az embernek a teremtményekhez fűződő minden ragaszkodása Isten szemében puszta sötétség. Ezekkel a ragaszkodásokkal felruházva az emberek képtelenek befogadni Isten tiszta és egyszerű fényének megvilágosodását és uralkodó teljességét; először el kell utasítaniuk azokat. A fény és a sötétség között nem lehet összhang; ahogy Szent János mondja: *„Tenebrae eam no comprehenderunt"* (a sötétség nem fogta fel) [Jn 1,5].

2. Az ok – amint azt a filozófiából megtudjuk – az, hogy két ellentétes dolog nem létezhet egyszerre ugyanabban a tárgyban. A sötétség, a teremtményekhez való ragaszkodás, és a fény, amely Isten, ellentétek, és nincs köztük semmi hasonlóság, ahogyan Szent Pál tanítja a korinthusiakhoz írt levelében: *„Quae convention lucis ad tenebras?"* (Mi köze az igazságnak a sötétséghez?) [2 Kor 6,14] Következésképpen az isteni egyesülés fénye nem alakulhat ki a lélekben, amíg ezek az érzelmek ki nem irtódnak.

3. Ennek jobb megértéséhez szem előtt kell tartani, hogy a teremtményhez való ragaszkodás az embert egyenlővé teszi azzal a teremtménnyel; minél erősebb a ragaszkodás, annál nagyobb a hasonlóság a teremtménnyel és annál nagyobb az egyenlőség, hiszen a szerelem hasonlóságot teremt a szerető és a szeretett között. Ennek következtében Dávid így szólt azokról, akik szívüket bálványaikra vetették: *„Similes illis jiant qui Jaciunt ea, et omnes qui conjidunt in eis"* (Ilyenek azok is, akik csinálták őket,s mindnyájan, akik bennük bíznak) [Zsolt 115,8]. Aki tehát szeret egy teremtményt, az olyan alacsony rangú, mint az a teremtmény, sőt bizonyos értelemben még alacsonyabb is, mert a szeretet nemcsak egyenlővé teszi, hanem alárendeli is a szeretőt a szeretett teremtménynek.

Már pusztán az a tény, hogy a lélek valamit szeret, alkalmatlanná teszi őt az Istennel való tiszta egyesülésre és átalakulásra; hiszen a teremtmény alacsony rendje sokkal kevésbé képes befogadni a Teremtő magasságát, mint a sötétség a fényt. A menny és a föld minden teremtménye semmiség Istenhez képest, amint Jeremiás rámutat: *„Aspexi terram, et ecce vacua erat et nihil; et caelos, et non erat lux in eis"* (Ha a földre nézek, lám, puszta és üres, ha fel az égre, kihunyt a világossága.) [Jer 4,23]. Amikor azt mondta, hogy üres földet látott, azt jelentette, hogy minden teremtménye semmi volt, és a föld is semmi volt. Amikor kijelentette, hogy felnézett az égboltra, és nem látott fényt, azt jelentette, hogy az összes égitest puszta sötétség volt Istenhez képest. Így tekintve minden teremtmény semmi, és az ember ragaszkodása hozzájuk kevesebb, mint a semmi, mivel ezek a ragaszkodások akadályozzák és megfosztják a lelket az Istenben való átalakulástól – ahogyan a sötétség is semmi és kevesebb, mint a semmi, mivel a fény hiánya.

Aki sötétségben van, nem érti meg a fényt, így a teremtményekhez ragaszkodó ember sem lesz képes megérteni Istent. Amíg a lélek nem szabadul meg ragaszkodásaitól, nem lesz képes Isten birtokába jutni, sem itt a földön a szeretet tiszta átalakulásán keresztül, sem a mennyben a boldogító látáson keresztül. A nagyobb érthetőség kedvéért pontosítunk.

4. Épp most állítottuk, hogy a teremtmények léte Isten végtelen létezéséhez képest semmi, és hogy ezért bárki, aki a teremtményekhez ragaszkodik, Isten szemében semmi, sőt, még annál is kevesebb, mert a szeretet egyenlőséget és hasonlóságot teremt, sőt a szeretőt még a szeretett tárgy alá is helyezi. Egy ilyen ember tehát semmilyen módon nem képes egyesülni Isten végtelen létezésével. Nincs hasonlóság a nem létező és a létező között. Hogy pontosítsak, íme néhány példa.

A teremtmények minden szépsége Isten végtelen szépségéhez képest a csúnyaság csúcsa. Ahogy Salamon mondja a Példabeszédekben: *„Fallax gratia, et vana est pulchritudo"* (Csalfa dolog a báj, a szépség mulandó) [Péld 31,30]. Így tehát az, aki bármely teremtmény szépségéhez ragaszkodik, Isten szemében rendkívül csúnya. Egy ilyen csúnya lélek képtelen átalakulni Isten szépségévé, mert a csúnyaság nem érhet fel a szépséghez.

A teremtmények minden kecsessége és eleganciája Isten kegyelméhez képest puszta durvaság és bárdolatlanság. Éppen ezért az, akit elragadnak a teremtmények ezen kecsessége és eleganciája, Isten szemében rendkívül durvává és nyerssé válik. Egy ilyen ember képtelen befogadni Isten végtelen kegyelmét és szépségét, mivel a durvaság és a végtelen elegancia között óriási a különbség.

Isten végtelen jóságához képest a világ teremtményeinek minden jóságát gonoszságnak nevezhetjük. Senki sem jó, csak Isten egyedül [Lk 18,19]. Azok, akik szívüket a világ jó dolgaira irányítják, Isten szemében rendkívül gonoszokká válnak. Mivel a gonoszság nem képes felfogni a jóságot, az ilyen emberek képtelenek lesznek az Istennel való egyesülésre, aki a legfőbb jóság.

A világ összes bölcsessége és az emberi képességek Isten végtelen bölcsességéhez képest puszta és teljes tudatlanságnak számítanak,

amint azt Szent Pál a korinthusiaknak írja: *„Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum"* (E világ bölcsessége bolondság Isten szemében) [1 Kor 3,19].

Laudato Si

LS 70. A Káinról és Ábelről szóló elbeszélésben azt látjuk, hogy a féltékenység készteti Káint a legnagyobb igazságtalanság elkövetésére testvérével szemben. Ez viszont azzal jár, hogy megszakad a kapcsolat Káin és Isten, valamint Káin és a föld között, melyről kiűzetett. Ezt az Isten és Káin között lezajló drámai beszélgetés foglalja össze. Isten megkérdezi: „Hol van Ábel, a testvéred?" Káin azt válaszolja, hogy nem tudja. Isten azonban tovább kérdezi: „Mit tettél? Testvéred vére felkiált hozzám a földről. Ezért átkozott leszel, és bujdosni fogsz a földön" (Ter 4,9-11). Ha elhanyagolom a feladatomat, hogy ápoljam és fenntartsam a megfelelő kapcsolatot a mellettem élővel, akiről kötelességem gondoskodni és akit kötelességem megvédeni, akkor lerombolom az önmagamhoz, a többiekhez, az Istenhez és a földhöz fűződő belső kapcsolatomat.

LS 74. A babiloni fogság tapasztalata lelki válságba sodorta a népet, ami az Istenbe vetett hit elmélyüléséhez vezetett, s így előtérbe került az ő teremtő mindenhatósága, amely szerencsétlen helyzetében reményének megtalálására buzdította a népet. Évszázadokkal később, egy másik próbatétel és üldöztetés alkalmával, amikor a Római Birodalom próbálta érvényesíteni abszolút uralmát, a hívők úgy találták meg ismét vigaszukat és reményüket, hogy növekvő bizalommal fordultak a mindenható Istenhez, és így énekeltek: „Nagyok és csodálatosak műveid, Urunk, mindenható Istenünk, igazságosak és igazak útjaid" (Jel 15,3). Ha meg tudta teremteni a világot a semmiből, akkor képes beavatkozni is ebbe a világba, és le tudja győzni a rossz bármely formáját. Az igazságtalanság tehát nem legyőzhetetlen.

LS 122. A félresiklott antropocentrizmus félresiklott élet-stílusnak ad teret. Az Evangelii gaudium apostoli buzdításban utaltam a gyakorlati relativizmusra, amely korunkat jellemzi, és „a tanbelinél is veszedelmesebb". Amikor az ember önmagát helyezi a

középpontba, végül annak ad feltétlen elsőbbséget, ami alkalmi előnyt jelent számára, és így minden más viszonylagossá válik.

LS 203. Mivel a piac gyakran kényszeres fogyasztói mechanizmust indít be termékei eladására, az emberek végül elmerülnek a vásárlás és a felesleges kiadások örvényében. A rögeszmés fogyasztói magatartás a műszaki-gazdasági paradigma szubjektív tükörképe. Az történik, amire már Romano Guardini is utalt: az ember „átveszi azokat a használati tárgyakat és életformákat, amelyeket a racionális tervezés és a szabványtermékek ráerőltetnek, nagyjában és egészében olyan érzéssel, hogy ez így értelmes és helyes”. Ez a paradigma mindenkivel elhiteti, hogy szabad, amíg megvan az állítólagos szabadsága fogyasztani, valójában azonban azok rendelkeznek szabadsággal, akik azon kisebbséghez tartoznak, amely a gazdasági és pénzügyi hatalmat bitorolja.

LS 204. A világ jelenlegi helyzete „a bizonytalanság érzését kelti, és melegágya a kollektív önzésnek”. Amikor az emberek önmagukat teszik meg életük fő vonatkozási pontjává, és tudatukban elkülönülnek egymástól, megnő a mohóságuk. Minél üresebb valakinek a szíve, annál nagyobb szüksége van arra, hogy tárgyakat vásároljon, birtokoljon és fogyasszon. Ebben az összefüggésben nem tűnik lehetségesnek, hogy valaki elfogadja, ha a valóság határokat szab neki. Ilyen horizontban igazi közjó sem létezik.

LS 223. A szabadon és tudatosan megélt mértéktartás felszabadító. Ez nem kevesebb élet, nem gyengébb izzás, épp ellenkezőleg. Valójában azok élveznek és élnek meg jobban minden pillanatot, akik felhagytak azzal, hogy innen-onnan csipegessenek, hogy mindig olyasmit keressenek, amijük nincs. Az ilyenek megtapasztalják, mit jelent értékelni minden egyes személyt és minden dolgot, megtanulnak kapcsolatba lépni a legegyszerűbb valósággal is, és tudnak örülni neki. Így képesek csökkenteni a kielégítetlen igényeket, korlátozni a fáradtságot és a megszállottságot. Lehetséges az, hogy kevésre legyen szükségünk és nagyon éljünk, főképp akkor, ha képesek vagyunk megtanulni, hogy más dolgokban leljük örömünket; ha megelégedést találunk a testvéreinkkel való találkozásokban, a szolgálatban, karizmáink

kibontakoztatásában, a zenében és a művészetben, a természettel való kapcsolatban, az imádságban. A boldogság megkívánja, hogy korlátozni tudjuk bizonyos igényeinket, melyek elkábítanak minket, és így készek legyünk az élet kínálta sokféle lehetőség megragadására.

Kérdések

1. Keresztes Szent János azt írja, hogy a teremtett dolgok bármilyen rendellenes élvezete akadályt jelent az Istennel való egyesülésben (1 KÚ 4,1–2). Hogyan kapcsolódik ez a lemondásra vonatkozó követelmény Ferenc pápa „örömteli mértékletességre" való felhívásához (LS 223)?
2. A *Laudato Si* (204. pont) a mértékletes életmódról úgy beszél, mint a szabadság megnyilvánulásáról, és nem mint valamiféle nélkülözésről. Hogyan illeszkedik ez a mértékletesség Keresztes Szent János azon gondolatához, miszerint a belső szabadság a lemondáson keresztül valósul meg? Valóban megnyithat-e előttünk többet az, ha kevesebbel élünk? Hogyan válhat az anyagi javak mértékletes és tiszteletteljes használata Isten felé vezető lelki úttá e két szöveg fényében?
3. A *Laudato Si* (74. pont) emlékeztet bennünket arra, hogy a föld kincsei mindenki számára rendeltettek. Hogyan illeszkedik ez az igazságossági elv egy másik szinten ahhoz a személyes lemondáshoz, amelyet Keresztes Szent János hirdet? Van-e az önkéntes szegénységnek társadalmi dimenziója is? Egy fogyasztás és felhalmozás által jellemzett világban hogyan inspirálhatnak ezek a szövegek egy prófétaibb szerzetesi életre, amely a földön való létezés egy másik módját testesíti meg?